

ziet men hoe verschillend men te werk is gegaan bij de samenstelling ervan. Het Tilburgse boek is door één auteur geschreven. Hij heeft een evenwichtig geschiedverhaal gecomponeerd, waarbij hij zeer nauwkeurig zijn bronnen verantwoordt. Waardevol zijn de talloze citaten uit notulen, toespraken, verslagen, etc. Van alle predikanten zijn korte biografische schetsen opgenomen. Hier en daar moeten we pietluttige details maar voor lief nemen, zoals al die bijzonderheden over het beroepingswerk de jaren door. Woubrugge biedt ons een veldboekje aan, zoals de redacteur het zegt; hij had de medewerking van een aantal auteurs. H.J.Ph.G. Kaajan beschreef het grootste deel van de geschiedenis, M.J. Aalders en C. Smits droegen ook hoofdstukken bij. Veel ruimte krijgen de herinneringen van de Woubrugse predikanten van vroeger en nu of hun kinderen, alsmede de koster en allerlei gemeenteleden. Dat verleent het boek grote levendigheid, alhoewel er zodoende ook doublures met het voorafgaande geschiedverhaal optreden. En waarom de gedachtenisrede van K. Dronkert bij het vijftigjarig bestaan in haar geheel moest worden herdrukt, is mij niet duidelijk. Van het Tilburgse gedenkboek memoreer ik tenslotte nog graag de bijzondere aandacht die het aan de evangelisatie geeft. De gereformeerde kerk aldaar is typisch vrucht van evangelisatie (ds. L. Lindeboom van 's-Hertogenbosch was hier de pionier) en heeft altijd grote liefde voor het werk van de evangelisatie ten toon gespreid. De auteur attendeert ons ook op het landelijke evangelisatiewerk en de principiële doordenking van haar beginselen in gereformeerde kring.

Aart de Groot

¶ **G. van Halsema Thzn, H. van Halsema (red.), *Rond Eems en Fivel. Uit het leven van een Fivelingooster familie in de negentiende eeuw*, (Familiearchief Van Halsema, hist. reeks 3) 9431 CZ Westerbork, Steffensberg 2, G. van Halsema Thzn 1995, 130 blz. A-4, Paperback, geïll.**

Met deze derde bundel uit de serie-Van Halsema zullen vooral genealogisch geïnteresseerden, maar ook regionaal- en sociaalhistorici hun voordeel kunnen doen. Het geheel wordt gevormd door de transcripties, met inleidingen en verklarende noten, van brieven, acten en andere stukken betreffende de familie Van Halsema. Genealogieën verduidelijken voorts de samenhang van dit geslacht, oorspronkelijk gegoed in Noordoost Groningen. Eén tak is van meet af aan meegegaan met de Afscheiding. Hoezeer in deze kringen de conventikelvroomheid nog leefde, bewijst de brief die Ilbina Th. Wildeman (later tweede echtgenote van E.F.J. van Halsema en op 41-jarige leeftijd na de geboorte van haar zesde kind aan kraamvrouwenkoorts overleden) vóór 1837 aan haar ouders en broer schreef. Deze brief zou men kunnen beschouwen als een 'mémorial', het vastleggen van een moment van mystieke verlichting, door haar de vorige avond doorleefd. Twee zinnen hieruit zijn al zeer de moeite van het citeren waard: '... dat wij ons doch gedurig in die gestalte bevinden mogten dat wij mogten uitroepen: 'Heere, hier ben ik, maakt mij zoo als ik wezen moet', en och als wij maar zoo mogten komen, niets hebbende en alles van Hem begeerende dan zal Hij het voor eeuwig maken.' Een regel onverbasterde tale Kanaäns, maar dan wel met diepgang! Deze culmineert in de uitroep: 'Och, al was er geen hel noch hemel, als ik maar in de nabijheid van Hem mogt verkeerem.' (42) Dit is mystiek van hoog gehalte en van een trap die ook grote mystici niet dagelijks bereiken. Historisch is nu de vraag interessant of dit soort uitingen in de 'gezelschappen' pasmunt waren geworden, dan wel (nog steeds!) als kenmerk golden van diep ingeleid zijn in het heilsgeheim? Onderzoek naar dit soort ego-documenten zal ergens, wellicht als geïnstitutionaliseerde voortzetting van het pionierswerk van F.A. van Lieburg, als belangrijk projekt geëntameerd dienen te worden, maar dan wel in coöperatie met een katholieke instelling, omdat zo ergens juist hier kerkmuren geen waterdichte schotten hebben gevormd. Dat de editor als enige inleiding tot de brief neerschrijft: 'De taal van deze brief van een